

Sv. Mavar - Žedno

Tonči BURIC, muzejski savjetnik
Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
HR - 21000 Split, S. Gunjače b.b.

Tijekom 1998. i 1999. godine Muzej hrvatskih arheoloških spomenika poduzeo je zaštitna arheološka istraživanja crkve Sv. Mavra u mjestu Žedno na otoku Čiovu. Radovi su se odvijali u suradnji s Državnom upravom za zaštitu spomenika kulture u Splitu, koja je nadzirala radove na obnovi i uređenju crkve. Iskopavanjima je utvrđeno da najraniji slojevi pripadaju ranorimskom razdoblju 1 stoljeća. Ta je faza dokumentirana vrlo dobro očuvanom gusternom, te pokretnim nalazima koje sačinjavaju keramika, novac i ulomci nadgrobnih spomenika. Drugu fazu predstavljaju slojevi s kasnoantičkim materijalom: keramika, novci, temeljni ostaci gospodarskih objekata. Slijedi diskontinuitet naseljenosti tijekom ranoga srednjeg vijeka, a gornji slojevi pripadaju razdoblju od 12.-13. stoljeća. Tada je na ostacima kasnoantičkih zdanja podignuta romanička crkva Sv. Mavra i oko nje se postupno razvija najstarije župsko groblje sela Žedno. Izgradnjom dominikanskog samostana Sv. Križu na obali Kaštelanskog zaljeva groblje seli oko samostanske crkve. Posljednju fazu predstavljaju novovjekovni slojevi, kada su oko Sv. Mavra boravili pustinjaci, koji su temeljito obnovili rimsku gusternu i podigli uz crkvu manji objekt u kojemu su boravili, a sama crkva je znatno produžena i obnovljena u baroknom slogu.

Tijekom 1998. i 1999. godine Muzej hrvatskih arheoloških spomenika poduzeo je zaštitna arheološka istraživanja crkve Sv. Mavra u mjestu Žedno na otoku Čiovu. Prva kampanja realizirana je od 30. ožujka do 19. svibnja 1998, a druga od 20. srpnja do 11. kolovoza 1999. godine. Radovi su se odvijali u suradnji s Državnom upravom za zaštitu spomenika kulture u Splitu, koju su predstavljali dipl. ing. Radoslav Bužančić, arhitekt-konzervator i mr. Vanja Kovačić, arheolog-konzervator. Iskopavanjima je rukovodio autor ovoga rada, a terensku dokumentaciju vodile su prof. Maja Fabjanac, dokumentaristica Muzeja HAS-a, i prof. Biljana Bojić. Arhitektonski snimak crkve izradili su Mladen Popović i dipl. ing. arh. Ana Šverko, djelatnici Državne uprave u Splitu. Inicijativu za uređenje crkve i arheološka istraživanja dao je tadašnji župnik župe Žedno-Arbanija, don Josip Dukić, koji je još uvijek vrlo angažiran na konačnoj obnovi Sv. Mavra, zajedno s novim župnikom don Mirkom Bitunjcem.

Crkva se nalazi pri vrhu terasaste padine koja s jugoistočne strane omeđuje široku prodolinu iznad uvale Mavarštica na južnoj strani otoka Čiova. Prodolina je ispunjena vinogradima i maslini-

< Crkva Sv. Mavra s romaničkom apsidom (12.-13. stoljeće)

cima, koji su danas većim dijelom zapušteni. Manji dio toga prostora, posebice oko same crkve, sastoji se od šume bora i crnike (česmine). Cijeli areal pruža se od mora do zaravni na vrhu otoka, gdje je smješteno današnje selo Žedno. Sjeverozapadno od sela, na spoju prodoline i zaravni nalazi se položaj Čentrasi(e) - Kučerine, gdje se prema iskazima mještana nalaze vidljivi ostaci starijega naselja. Rekognosciranje toga položaja pokazat će bi li se tu moglo potražiti srednjovjekovno naselje, kojemu je crkva Sv. Mavra bila župska, a ujedno i grobljanska. Crkva se po prvi put javlja u pisanim izvorima u 14. stoljeću.

Rimski i srednjovjekovni novci iz arheoloških slojeva i prsten iz groba

Iskopavanja su pokazala da je na položaju crkve Sv. Mavra već od 1. stoljeća postojao manji gospodarski sklop. Veoma skromne ostatke zidova iz toga vremena, preostale nakon radikalne obnove kompleksa u kasnoj antici (4.-5. stoljeće), nije moguće preciznije funkcionalno determinirati. Jedino je gusterna iz toga razdoblja, obnovljena tek u novome vijeku, veoma dobro sačuvana, zahvaljujući stalnoj nužnosti njene uporabe. Pokretni nalazi pokazuju da su rimskodobne zgrade na tom položaju bile pokrivene crijepom, jer je pronađena veća količina ulomaka tegula i imbreksa. Nešto je bolje dokumentiran svakodnevni život, pretežito ostacima keramičkoga posuda i malobrojnim nalazima novca i stakla. Taj je datiran novcima cara Klaudija (41.-54.), jednim sestercijem i jednim asom. Posebice su brojni - što je i razumljivo - ulomci amfora i dolia. Keramičko posuđe pokazuje širi funkcionalni spektar, a ujedno i tehnološku različitost izrade. Struktura mu varira od grubih posuda, rađenih još u prapovijesnim ilirskim tehnikama s dosta kalcita u strukturi, preko uobičajenih provincijskih tipova, do fine ranorimske keramike (*terra rossa* ili *sigillata*, bojena i reljefna keramika i sl.). Prevladavaju ipak oblici posuda lokalne proizvodnje i provincijalne tehnologije izrade. Pronađena

< Tlocrt crkve Sv. Mavra po istraživanju unutrašnjosti

su i dva manja ulomka grobnih spomenika (stele ili titulusi), koji potvrđuju trajnost toga ruralnoga sklopa.

U kasnoj antici (tijekom 4. ili 5. stoljeća prema nalazima i stratigrafiji lokaliteta) dolazi do radikalnog radiranja ranorimskih zgrada i prvog ozbiljnijeg remećenja arheoloških slojeva (inače plitkih zbog krševitog terena i tankog nanosa crvenice). Mjestimice je sloj ranorimskog razdoblja, zajedno sa sitnim materijalom nasipavan na pojedinim pozicijama zbog nivelacije terena za potrebe nove izgradnje i uređenja okoliša. Kasna antika potvrđena je također keramičkim nalazima: amfore, zdjele, vrčevi itd., mahom provincijalnih oblika i tehnike izrade, a ima i više ulomaka gruboga posuđa. Uočljiv je nedostatak finije keramičke robe, prepoznatljiv u ranorimskom sloju. Od drugih nalaza ima novca, stakla i pokoji metalni predmet (igle, čavli). Pronađeni su novci 4. stoljeća, jedan Konstantina I. Velikog (307.-337.), a drugi njegovih sinova iz sredine 4. stoljeća (kasnoantičke i ranorimske novce determinirao je kolega Tomislav Šeparović iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika, pa mu ovom prigodom zahvaljujem).

U odnosu na prethodno razdoblje ostaci arhitekture su nešto bolje sačuvani. Do sada je otkrivena jedna četvrtasta prostorija u čijem je sjeveroistočnom kutu sačuvana deblja podnica i ostaci zidne žbuke. Taj je objekt razoren tek izgradnjom srednjovjekovne crkve. Nalazi ranoga srednjeg vijeka nisu potvrđeni u dosadašnjim

Ranorimska gusterna do crkve Sv. Mavra, obnovljena u 18. stoljeću

nalazima, što upućuje na prekid života početkom 7. stoljeća. Tek izgradnjom župske crkve Sv. Mavra, čiji oblik i struktura sačuvana starijeg zida ukazuju na period romanike, obnavlja se život na tom prostoru, ali u sasvim drugoj funkciji. Naselje je u srednjem vijeku dislocirano na neki drugi obližnji položaj (Čentrasi ?), a na ostacima nekadašnje *villae rusticae* podiže se crkva oko koje se postupno formira groblje.

Grobovi oko crkve pružaju se u dva odjelita sloja, od kojih je donji suvremen samoj crkvi i pripada razvijenom srednjem vijeku, a gornji nastaje u kasnom srednjem vijeku i početkom novoga, kada se groblje župe Žedno premješta na novi položaj. U donjem sloju nije bilo nalaza, a u gornjemu su rijetki: jedna brojarnica i nekoliko kopčica za hlače ("ažule"). Crkva je više puta obnavljana i preuređivana, a radikalno je produžena u baroknom slogu, kada je obnovljena i stara rimska gusterna. U tom razdoblju do crkve je bio pustinjački sklop, zbog kojega je vjerojatno i obnovljena gusterna, a to razdoblje potvrđuju i ostaci prigradnji uz južni zid crkve, ulomci novovjekovne glazirane keramike, te slivni kanal obnovljene gusterne.

Prestanak života oko Sv. Mavra i na položajima potencijalnih zaselaka uokolo, uvjetovan je nizom različitih zbivanja. Tako je već izgradnjom dominikanskog samostana Sv. Križa na obali Kaštelanskog zaljeva sa sjeverne strane Čiova stvorena osnova za nastanak novoga ukopišta župe Žedno, a postupno se i naselje premješta na povišene položaje oko vrha otočne antiklinale, gdje je i danas staro jezgro sela. Od tada se crkva Sv. Mavra koristi samo na blagdan svoga patrona 15. siječnja.

St. Mavar's Church in Žedno

In 1998 and 1999, the Croatian Archaeological Monuments Museum performed protective archaeological researches of the St. Mavar's Church in Žedno, island of Čiovo. The works were undertaken in collaboration with the State Department for the Protection of National Heritage, that supervised the works of the church rebuilding. Excavations established that the earliest layers belonged to early-Roman period, 1st century AD. This period is very well documented by a preserved water cistern and movable finds consisting of ceramics, coins and tombstone fragments. The second period are layers containing late-Roman materials: ceramics, coins, basic remains of farming structures. There follows a discontinuity of population during the early middle ages, whereas the upper layers belong to 12-13th century. Then, on remains of late classical structures, there was built the St. Mavar's Church, around

which gradually developed the oldest parish graveyard of the village of Žedno. When the Dominican monastery of Holy Cross was founded at the Kaptela Bay coast, the graveyard was moved around the monasteric church. The last period make new-age layers, when around the St. Mavar's Church lived hermits who completely repaired the Roman water cistern and erected a smaller structure next to the church, where they lived, whereas the very church was significantly prolonged and rebuilt in the Baroque style.

Literatura:

N. KLAIĆ, *Povijest grada Trogira. Javni život grada i njegovih ljudi*, Trogir, 1985.

J. DUKIĆ, Starohrvatski natpis nađen u Žednom, *Slobodna Dalmacija* 4. svibnja 1997. Zagreb. 1987.